

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی

تحقیق هفته

شماره: 460

(از 21 الی 26 جدی 1403 هـ ش)

نقش و اهداف ترکیه در تحولات اخیر خاورمیانه

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- نقش و اهداف ترکیه در تحولات اخیر خاورمیانه 3
- تلاش های ترکیه برای نفوذ در خاورمیانه 4
- نقش ترکیه در خاورمیانه 5
- اهداف ترکیه در خاورمیانه 5
- چالش های فرا راه ترکیه در منطقه 6
- نتیجه گیری 6
- منابع 7

نقش و اهداف ترکیه در تحولات اخیر خاورمیانه

مقدمه

ترکیه کنونی وارث خلافت عثمانی است و خلافت عثمانی از تاریخ بسیار بزرگی برخوردار بوده که در سه قاره بزرگ جهان (آسیا، اروپا و آفریقا) حکومت کرده است. اما در دوران جنگ جهانی اول، امپراتوری عثمانی به همراه آلمان وارد جنگ شد. پس از شکست آلمان، کشورهای متحد بسیاری از سرزمین‌های ترکیه را تحت کنترل خود درآوردند و سرانجام در ۳ مارچ ۱۹۲۴ میلادی خلافت عثمانی رسماً از بین رفت و جمهوری ترکیه کنونی به وجود آمد.^۱ بنیان‌گذار ترکیه‌ی کنونی مصطفی کمال اتاترک بود که پس از این تغییر، ترکیه به یک کشور سکولار تبدیل شد. قوانین اسلامی لغو شدند، زبان عربی ممنوع شد، خط زبان ترکی از عربی به لاتین تغییر یافت، حجاب ممنوع شد و مردم ترکیه ارتباط خود را با تاریخ‌شان قطع کردند، لباس و فرهنگ خود را تغییر دادند و آرزوی بزرگ‌شان این بود که چگونه به جامعه‌ی اروپایی بپیوندند. تا سال ۱۹۳۸ حکومت یک حزب و یک شخص (اتاترک) بود و پس از آن برخی افراد از حزب جمهوری خواه اتاترک (Republican Party) جدا شدند و حزب دموکرات (Democrat Party) را تشکیل دادند که در سال ۱۹۵۰ پیروز انتخابات شد و عدنان مندرس به قدرت رسید. او تغییرات مثبتی ایجاد کرد، اذان را از زبان ترکی به عربی بازگرداند، رجوع به کتاب‌های عربی و دینی افزایش یافت و مدارس دینی مانند مدارس امام خطیب باز شدند. پس از این تغییرات، ارتش سکولار ترکیه تغییرات عدنان مندرس را برای نظام سکولار ترکیه خطرناک دانسته کودتا کرد و او را در سال ۱۹۶۰ اعدام کرد و پس از آن سلسله‌ی کودتاهای نظامی آغاز شد. علاوه بر عدنان مندرس، دو شخصیت عمده در تاریخ معاصر ترکیه با افکار سکولار مبارزه کرده‌اند که یکی بدیع الزمان سعید نوری (۱۸۷۶-۱۹۶۰) و دیگری استاد نجم‌الدین اربکان (۲۰۱۱-۱۹۲۶) بود. سعید نوری در ابتدا با اتاترک همراه بود، اما وقتی اتاترک راه غرب و سکولاریسم را در پیش گرفت، سعید نوری با او مقابله کرد و این اقدامات او را به چالش کشید. او از طریق نوشته‌هایش، مدارس دینی و تصوف (سلسله نقشبندی) پیام دین اسلام را به مردم رساند و مردم خود را با دین پیوند داد. علاوه بر آن، استاد نجم‌الدین اربکان در زمان خود تلاش‌های زیادی برای تقویت دین اسلام در زندگی اجتماعی و سیاسی انجام داد. او در شرایط بسیار دشوار با حکمت، صبر و استقامت کامل برای نشر و دعوت دین کار کرد و همچنین تلاش‌های زیادی برای رهایی ترکیه از بردگی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی غرب و خودکفایی و پیوند دوباره با جهان اسلام انجام داد. او سازمانی را از هشت کشور اسلامی در حال توسعه به نام (D8) ایجاد کرد تا این کشورها تلاش‌های علمی، اقتصادی و سیاسی خود را به اشتراک بگذارند و به یک قدرت تبدیل شوند. استاد اربکان در نتیجه‌ی تلاش‌های سیاسی و اصلاحی خود در سال ۱۹۹۶ نخست‌وزیر ترکیه شد، اما غرب شخصیت و دیدگاه او را در مورد عروج جهان اسلام شناخت و از طریق ارتش ترکیه فشارها را بر او افزایش داد و او را مجبور به استعفا کرد و در ۲۸ فبروری ۱۹۹۷ استعفا داد که به آن کودتای نرم نیز می‌گویند.^۲

پس از انتخابات سال ۲۰۰۲، حزب عدالت و توسعه به رهبری رجب طیب اردوغان به قدرت رسید که تغییر بزرگی در تاریخ معاصر ترکیه بود. با آمدن او، امیدها برای ایجاد خلافت عثمانی به شکل مدرن در میان

ترک‌ها به وجود آمد. او در دو دهه‌ی گذشته کارهای بزرگی برای ترکیه و مردم ترکیه انجام داده است تا ترکیه در صف ده قدرت بزرگ اقتصادی، سیاسی و نظامی جهان قرار گیرد. او تعداد سفارت‌های ترکیه در جهان را به ۱۴۴ و تعداد کنسولگری‌ها را به ۱۸۳ افزایش داد^۳ که این افزایش نشان‌دهنده‌ی سیاست خارجی فعال ترکیه و گسترش روابط بین‌المللی آن است. او اقتصاد ترکیه را به یک اقتصاد قوی تبدیل کرد و قدرت نظامی ترکیه را بسیار تقویت کرد. قبل از آمدن او، ترکیه تنها ۲۰ درصد در بخش نظامی خودکفا بود، اما امروز ترکیه ۸۰ درصد در بخش نظامی خودکفا است و حتی به جهان تجهیزات نظامی صادر می‌کند، به ویژه پهپادهای بیرق‌دار تی‌بی‌تی‌تی، کشتی‌های دریایی و غیره. بر اساس گزارش جدید سال ۲۰۲۵، ترکیه در میان ده قدرت بزرگ نظامی جهان مقام نهم را کسب کرده است.^۴

تلاش‌های ترکیه برای نفوذ در خاورمیانه

خاورمیانه که تقریباً شامل ۱۷ کشور می‌شود (از جمله ایران، ترکیه، قبرس، اسرائیل و مصر به‌علاوه ۱۲ کشور جزیره‌العرب که شامل عربستان سعودی، عمان، یمن، امارات متحده عربی، قطر، بحرین، کویت، عراق، سوریه، اردن، فلسطین و لبنان است)، منطقه‌ای بسیار مهم برای ترکیه است. ترکیه می‌خواهد در این منطقه نقش برجسته‌ای به عنوان یک قدرت بزرگ منطقه‌ای ایفا کند و برای این منظور تلاش می‌کند نفوذ سیاسی و استراتژیک خود را تقویت کند.

زمانی که در سال ۲۰۱۱ در جهان عرب، انقلاب‌هایی به نام بهار عربی شروع شد، ترکیه از انقلاب‌های مصر، تونس، لیبی، یمن و سوریه حمایت کرد و این را به‌عنوان حق مشروع ملت‌ها برای ایجاد حکومت‌های دلخواه‌شان دانست. به همین دلیل، از رئیس‌جمهور وقت مصر، محمد مرسی، حمایت کرد و این تغییر در مصر را برای مصر، ترکیه و منطقه مفید و مهم دانست. به همین شکل از دولت وفاق لیبی که از حمایت سازمان ملل نیز برخوردار بود، حمایت کرد و تا کنون به حمایت سیاسی و نظامی از آن ادامه داده است. همچنین از مخالفان نظام سوریه به طور قوی و همه‌جانبه حمایت کرد، اما در سال ۲۰۱۳ با کودتای نظامی عبدالفتاح السیسی علیه حکومت مرسی در مصر، این روند با مشکلاتی مواجه شد. پس از کودتا، روابط مصر، امارات متحده عربی و عربستان سعودی با ترکیه خراب شد و در هر جایی که ترکیه حضور داشت، در برابرش ایستادند، به‌ویژه با حمایت از ژنرال حفر در مقابل دولت وفاق لیبی تا انقلاب‌گران نتوانند یک حکومت مرکزی قوی ایجاد کنند و بدین ترتیب، از برخورد مستقیم با ترکیه اجتناب کرد، اما یکی از متحدان و دوستان ترکیه که کشور قطر بود و از این انقلاب‌ها حمایت می‌کرد، به‌ویژه از حکومت مرسی در مصر، همان کشوری بود که مصر، امارات متحده عربی، بحرین و عربستان سعودی در پنجم جنوری ۲۰۱۷ میلادی تحریم‌های سیاسی، اقتصادی و دیپلماتیک را علیه آن اعمال کردند. این کشورها قطر را به حمایت از تروریسم متهم کردند که قطر این اتهامات را رد کرد.^۵ این تحریم‌ها شامل قطع روابط زمینی، دریایی و هوایی بود، که قطر را با مشکلات جدی اقتصادی و سیاسی مواجه کرد. اما در همان زمان نیز با کمک ترکیه، قطر علی‌رغم این مشکلات موفق شد و سرانجام در پنجم جنوری ۲۰۲۱ میلادی بر اساس توافق العلاء، عربستان سعودی و

متحدانش روابط خود را با قطر عادی کردند و محاصره قطر را پایان دادند و قطر از این محاصره اقتصادی با موفقیت بیرون آمد. در این میان، همکاری ترکیه با قطر به ویژه قابل توجه است. ترکیه در تحولات اخیر خاورمیانه به عنوان یک بازیگر مهم و فعال ظهور کرده است. در اینجا به نقش ترکیه و اهداف و چالش‌های آن به طور مختصر پرداخته‌ایم.

نقش ترکیه در خاورمیانه

ترکیه در خاورمیانه در زمینه‌های مختلف نقش ایفا کرده است که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

اول - دیپلماسی سازنده ترکیه: ترکیه تلاش کرده است در حل مشکلات خاورمیانه میانجی‌گری کند. در مسائل سوریه، لیبی، قطر و فلسطین نقش فعالی ایفا کرده است.

دوم - حضور نظامی: ترکیه حضور نظامی خود را در خاورمیانه گسترش می‌دهد، مانند ساخت پایگاه‌ها در قطر، عراق و بخش‌های مختلف سوریه و انجام عملیات ضد تروریستی (در برابر گروه‌های نظامی کرد و داعش).

سوم - نفوذ اقتصادی: ترکیه تلاش می‌کند در زمینه انرژی یک بازیگر مهم باشد و روابط تجاری خود را با کشورهای خاورمیانه گسترش دهد.

چهارم - تاثیر فرهنگی و دینی: ترکیه با میراث خلافت عثمانی تلاش می‌کند نفوذ دینی و فرهنگی خود را در منطقه احیا کند.

پنجم - بحران سوریه: ترکیه در جنگ سوریه نقش مستقیم داشته است. از ابتدا از مخالفان بشار اسد حمایت کرده و هر نوع همکاری مالی، نظامی و لجستیکی با آنها داشته است. هدف این بوده که از یک سو گروه‌های نظامی کرد مانند (YPG/PKK) را مهار کند و از سوی دیگر پناهندگان سوری که در ترکیه هستند به کشور خود بازگردند.

اهداف ترکیه در خاورمیانه

با توجه به اقدامات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ترکیه در خاورمیانه می‌توان گفت که ترکیه در این منطقه اهداف زیر را دنبال می‌کند:

اول - ظهور به عنوان یک قدرت منطقه‌ای: ترکیه می‌خواهد به عنوان یک کشور قدرتمند و تأثیرگذار در خاورمیانه شناخته شود که نفوذ سیاسی، اقتصادی و نظامی دارد.

دوم - تبدیل شدن به مرکز انتقال انرژی: ترکیه تلاش می‌کند که به یک مرکز مهم برای انتقال منابع انرژی خاورمیانه (گاز و نفت) به اروپا تبدیل شود.

سوم - جلوگیری از فعالیت‌های گروه‌های نظامی کرد: یکی از اهداف مهم ترکیه در منطقه، جلوگیری از فعالیت‌های گروه‌های جدایی طلب نظامی کرد است که امنیت ملی ترکیه را تهدید می‌کنند. این گروه‌های نظامی کرد توسط قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و اسرائیل تأمین مالی می‌شوند تا ترکیه را تهدید کنند و در نهایت کشوری به نام کردستان بزرگ تشکیل دهند که این موضوع برای ترکیه غیرقابل قبول است. به همین

منظور، ترکیه علیه کردها عملیات نظامی انجام می‌دهد و از نظام جدید سوریه نیز می‌خواهد که این گروه‌های کرد یا به نظام سوریه بپیوندند یا خلع سلاح شوند.

چهارم - تقویت اقتصاد: ترکیه می‌خواهد روابط خود را با بازارهای خاورمیانه گسترش دهد و از طریق همکاری‌های منطقه‌ای اقتصاد خود را تقویت کند.

پنجم - رهبری جهان اسلام: ترکیه تحت رهبری رجب طیب اردوغان می‌خواهد از طریق حمایت از فلسطین، تثبیت همبستگی اسلامی و احیای نفوذ فرهنگی و سیاسی خلافت عثمانی؛ رهبری جهان اسلام را به دست گیرد.

چالش‌های فرا راه ترکیه در منطقه

اول - رقبای منطقه‌ای: ایران، عربستان سعودی و مصر رقبای ترکیه در امور خاورمیانه هستند که این فرآیند را سخت‌تر می‌کنند. ایران در منطقه از گروه‌های شیعه حمایت می‌کند و اقدامات ضد اهل سنت انجام می‌دهد، مانند سوریه. سوریه که اکثریت مطلق آن اهل سنت هستند، اما با حمایت ایران از نظام بشار اسد و حفظ قدرت او از هیچ‌گونه ظلمی بر اهل سنت دریغ نکرد. اکنون که نظام سوریه تغییر کرده، آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر مذهبی ایران، می‌گوید که جوانان سوریه نظام را به دست خواهند گرفت و دیگر رهبران ایران می‌گویند که ما در ایران ۱۳۰ هزار جوان تربیت کرده‌ایم که از منافع ما دفاع کنند. این خود یک چالش برای ترکیه است. همچنین تغییر نظام در سوریه بخشی از سلسله حوادث بهار عربی در سال ۲۰۱۱ میلادی است، که در مصر توسط عبدالفتاح سیسی، حاکم فعلی، علیه مرسی کودتا شد و انقلاب عربی در مصر شکست خورد. برای نظام کنونی مصر، موفقیت قیام‌کنندگان بهار عربی در سوریه نیز پذیرفتنی نخواهد بود و ممکن است تا مدت‌ها با آن‌ها تعامل نکند، بلکه تلاش خواهد کرد این تغییر را نیز ناکام کند. خواهیم دید که در آینده، ترکیه و نظام کنونی سوریه چگونه با این مشکلات برخورد خواهند کرد.

دوم - فشارهای روابط بین‌المللی: تنش در روابط با کشورهای غربی به ویژه آمریکا که نمی‌خواهد گروه‌های نظامی کردی که ترکیه در تلاش برای نابودی آن‌ها است، از بین بروند. حمایت آمریکا و غرب از کردها نیز یک چالش برای ترکیه است.

سوم - چالش‌های اقتصادی: به دلیل تحریم‌های اقتصادی غرب، واحد پول ترکیه روز به روز ارزش خود را از دست می‌دهد که این خود یک مشکل و چالش بزرگ است. با آنکه در چند ماه اخیر، به طور نسبی ثبات یافته است.

چهارم - سیاست داخلی: یکی از مشکلات ترکیه در سیاست داخلی، عملیات‌های نظامی و تروریستی گروه‌های جدایی طلب کرد است که گاه گاهی در ترکیه انفجارهایی انجام می‌دهند و امنیت ترکیه را تهدید می‌کنند. مسئله دیگر، مشکل چهار میلیون پناهنده سوری است که مخالفان دولت کنونی ترکیه از این موضوع همواره برای فشار بر اردوغان استفاده می‌کنند.

نتیجه‌گیری

ترکیه به شدت برای دستیابی به اهداف خود در سیاست خاورمیانه تلاش می کند تا به اهدافش برسد. به همین دلیل، این قرن را به عنوان (قرن ترکیه) نامیده است و در هر زمینه‌ای تلاش می کند که قدرت خود را افزایش داده و مستحکم کند، به ویژه در زمینه علم و تکنولوژی، اقتصاد و دیپلماسی. به همین دلیل، گاهی به کشورهای غربی نزدیک می شود و گاهی با ائتلافی به رهبری روسیه و چین (BRICS) همکاری می کند تا با چالش‌های منطقه‌ای و جهانی مقابله کند. برای موفقیت در اهداف خود، ترکیه باید به موارد زیر توجه ویژه‌ای داشته باشد:

تعامل حکیمانه با مسئله سوریه: قبل از انقلاب کنونی سوریه، نظام بشار اسد از حمایت گسترده ایران برخوردار بود و همکاری آن‌ها با نظام ظالم بشار اسد که ملت خود را بسیار شکنجه کرد، باعث شد که مردم سوریه امروز از ایران نفرت داشته باشند. اکنون نظام کنونی سوریه در دست ترکیه است، پس اگر ترکیه به‌طور حکیمانه با مسئله سوریه برخورد کند و مردم سوریه حمایت ترکیه را ضد منافع ملی خود نبینند، موقعیت و قدرت ترکیه در منطقه افزایش خواهد یافت.

تعامل مدبرانه با کشورهای غربی به‌ویژه ایالات متحده آمریکا: از آنجا که ایالات متحده آمریکا در خاورمیانه نفوذ گسترده‌ای دارد، اگر ترکیه به‌خوبی با کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا تعامل داشته باشد و کشور خود و سوریه را از درگیری با آمریکا دور نگه دارد، این نیز باعث افزایش موقعیت و قدرت ترکیه خواهد شد.

روابط ترکیه با کشورهای مطرح عربی: مصر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی که کشورهای مطرح و قدرتمند عربی هستند. اگر ترکیه روابط خوب و مؤثری با این کشورها داشته باشد، این هم از یک سو باعث تقویت نظام سوریه خواهد شد و از سوی دیگر موقعیت ترکیه را مستحکم‌تر خواهد کرد.

ایفای نقش سازنده در مسئله فلسطین: از آنجا که ترکیه در تلاش برای رهبری جهان اسلام است، باید در مسائل مهم جهان اسلام نقش مؤثر ایفا کند. امروزه مهم‌ترین مسئله جهان اسلام، مسئله فلسطین است. بسیاری از جوانان جهان اسلام امروز از ترکیه گلایه دارند که چرا نقش سازنده و مؤثری در مسئله فلسطین ایفا نکرده است. با وجود اینکه ترکیه در زمینه دیپلماسی صدای خود را علیه ظلم غرب و اسرائیل بلند کرده است، ولی باید در این زمینه جدی‌تر باشد تا حق رهبری جهان اسلام را ادا کند.

منابع

¹ علی غفوری، سقوط دولت عثمانی، ۱۳۹۵ ه.ش.، لپنک دسترس:

<https://rasekhoon.net/article/show/1172716>

² پروفیسر خورشید احمد، پروفیسر نجم الدین اربکان، یک تاریخ ساز شخصیت، ماهنامه ترجمان القرآن، ۲۰۱۱، د لاسرسی لینک:

[_https://www.tarjumanulquran.org/articles/may-2011-professor-najmud-deen-irbakan](https://www.tarjumanulquran.org/articles/may-2011-professor-najmud-deen-irbakan)

³<https://www.embassypages.com/turkey#:~:text=Turkey%20has%20144%20embassies%20abroad%2C%20as%20well%20as,located%20in%20Turk>

⁴ https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=turkey

⁵https://en.wikipedia.org/wiki/Qatar_diplomatic_crisis#Demands_on_Qatar_and_responses

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش های دقیق و بی طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنمندی پالیسی ها در افغانستان و منطقه فعالیت می کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org

 : +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrsaf.org

info@csrsaf.org